

Science and Technology, 2(4), 72–82. Retrieved from https://www.ijastnet.com/journals/Vol_2_No_4_April_2012/11.pdf

12. Likhacheva E.V. *Differentsirovannoye obucheniye inostrannomu yazyku v usloviyakh neodnorodnosti uchebnykh grupp. [Differentiated teaching of a foreign language in the conditions of heterogeneity of educational groups]. Vestnik NSU. Series: history, philology. Novosibirsk, 2012, p. 174-177 [in Russian] URI: <https://lib.nsu.ru/xmlui/handle/nsu/6470>.*

13. Tusupbekova M.Zh. *Problemy organizatsii individual'no-differentsirovannogo podkhoda obucheniya angliyskomu yazyku studentov neyazykovykh spetsial'nostey v teorii i praktike. [Problems of organizing an individually differentiated approach to teaching English to students of non-linguistic specialties in theory and practice] // Young Scientist, No. 3. 2009. – P. 195-201. [in Russian].*

14. Antropova M.V., Manke G.G., Kuznetsova L.M., Borodkina G.V. *Differentsirovannoye obucheniye: pedagogicheskaya i fiziologo-gigiyenicheskaya otsenka // Pedagogika. [Differentiated learning: pedagogical and physiological and hygienic assessment]. 1992.-No. 9. p.10 [in Russian].*

МРНТИ 14.01.21

<https://doi.org/10.51889/2021-4.1728-5496.24>

Ш.Т. Жанысбекова^{1*}

¹І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан Республикасы

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ПРАГМАТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТУРАЛЫ

Мақалада жоғары сынып оқушыларының прагматикалық құзыреттілігін қалыптастырудың маңызы қарастырылады. Оқыту процесінде коммуникациялық құзыреттіліктің құрамдас бөлігі ретінде саналы түрде прагматикалық құзыреттілікті қалыптастыру қажеттілігі қазіргі күнде кезек күттірмейтін мәселе екендігі баяндалады. Прагматикалық құзыреттілік ұғымын зерттеуші ғалымдардың көзқарастары талданып, оның дискурсивті құзыреттілік (мәлімдемелер құрастыру, оларды мәтінде біріктіру ережелері туралы білімі) және функционалдық құзыреттілік (әртүрлі коммуникативті функцияларды орындауға арналған мәлімдемелер қолдану іскерлігі), сонымен қатар сөйлеуді схемалық тұрғыда құрастыру құзыреттілігін қамтитындығы айтылады. Оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін қалыптастырудың бір тәсілі ретінде сыныптан тыс бірлестіктерді, яғни тілдік ортаны құру ұсынылады. Тілдік ортада мотивациялық, мазмұндық, іс-әрекеттік компоненттер негізіндегі оқушылардың прагматикалық құзыреттілігінің қалыптасу динамикасының көрсеткіштері мен өлшемдері беріледі. Жүргізілген эксперимент жұмысының нәтижесі келтіріліп, ұсынылған сөз техникасын ұсыну іскерліктерінің тиімділігі баяндалады.

Түйін сөздер: прагматикалық құзыреттілік, оқыту үдерісі, коммуникациялық құзыреттілік, функционалдық құзыреттілік, дискурсивті құзыреттілік.

Жанысбекова Ш.Т.¹

¹НАО «Жетісуский университет имени Ильеса Жансугурова»

г. Талдықорған, Республика Казахстан

О ФОРМИРОВАНИИ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье рассматриваются пути формирования прагматической компетентности старшекласников. Утверждается, что необходимость осознанного развития прагматической компетенции как неотъемлемой части коммуникативной компетенции в процессе обучения является актуальной проблемой сегодняшнего дня. Проанализированы взгляды ученых, изучающих понятие прагмати-

ческой компетентности, как составляющий знание правил построения высказывания, их объединения в текст (компетенция дискурса), умение использовать высказывания для выполнения различных коммуникативных функций (функциональная компетенция), умение последовательно строить высказывание в соответствии со схемами взаимодействия (компетенция схематического построения речи). Один из способов развития прагматической компетентности учащихся старших классов – это создание внеклассных ассоциаций, то есть языковой среды. Приведены показатели и критерии динамики формирования прагматической компетентности обучающихся на основе мотивационного, содержательного, поведенческих компонентов. Представлены результаты эксперимента и описана эффективность предложенных методик.

Ключевые слова: прагматическая компетенция, процесс обучения, коммуникативная компетенция, функциональная компетенция, дискурсивная компетенция.

Zhanysbekova Sh.T.¹

¹Zhetysu University named after Zhansugurov, The Republic of Kazakhstan

APPROACHES TO FORMING THE PRAGMATIC COMPETENCE OF SENIOR SCHOOLS

Abstract

The article discusses the ways of forming the pragmatic competence of high school students. It is argued that the need for the conscious development of pragmatic competence as an integral part of communicative competence in the learning process is an urgent problem of today. The views of scientists studying the concept of pragmatic competence, as a component of knowledge of the rules for constructing an utterance, their combining into a text (competence of discourse), the ability to use utterances to perform various communicative functions (functional competence), the ability to consistently build an utterance in accordance with interaction schemes (competence of constructing speech). One of the ways to develop the pragmatic competence of high school students is to create extra-curricular associations, that is, the language environment. Indicators and criteria of the dynamics of the formation of pragmatic competence of students on the basis of motivational, content, behavioral components are given. The results of the experiment are presented and the effectiveness of the proposed methods is described.

Keywords: pragmatic competence, learning process, communicative competence, functional competence, discursive competence.

Кіріспе. Қазақстан Республикасында бірнеше тілді сауатты жоғары деңгейде меңгеру қажеттілігі мен оны практикалық тұрғыда меңгеру, біржағынан, бәсекеге қабілеттіліктің кепілі, екінші жағынан ақпаратпен жан-жақты хабардар болудың басты кілттерінің бірі болып табылады. Осыған сәйкес коммуникативтік құзыреттіліктің жоғары деңгейін қалыптастыру бірінші орынға шығады. Оның құрамдас бөліктерінің бірі және іргелі аспектісі прагматикалық құзыреттілік болып табылады. Энн Баррон «прагматикалық құзыреттілік ... белгілі бір дәрежеде тұлғаға әсер етуді жүзеге асыру үшін белгілі бір тілдегі лингвистикалық ресурстар туралы білу, сөйлеудің дәйекті аспектілерін білу және түпкілікті тілдің лингвистикалық ресурстарын тиісті контекстік пайдалану деп анықтама береді [1]. Олай болса, прагматикалық құзыреттілік белгілі бір мақсатқа жету үшін тілді тиімді пайдалану мүмкіндігін береді.

Қазіргі таңда оқыту үрдісінде прагматикалық құзыреттілікті қалыптастыру мүлде еленбейді, оның бірнеше себептерін табуға болады: 1) тілдің прагматикасы грамматикадан гөрі бұлыңғыр болып көрінеді; 2) прагматика өте «нәзік сала», осылайша оқытуда және қабылдауда қиындықтар туғызады [2]. Грамматика ережелерден тұрады. Сөйлеуші грамматикалық ережелерді сақтаса, сөйлеуді дұрыс құрастырады. Прагматикадағы жағдай біршама басқаша, өйткені прагматикада әртүрлі коммуникациялық жағдайларда әртүрлі қолданылатын принциптерді ұстану қажет, әйтпесе олар әртүрлі салаларда қолданылады және бір-біріне қайшы келуі мүмкін [3]. Осыған орай, оқушылардың прагматикалық құзыреттілігінің деңгейін жоғары сыныптарда дамыту бірінші орынға

шығады, өйткені кез келген оқушы білімді игеру барысында және басқалармен қарым-қатынас жасау барысында сөйлемді (дискурсты) ережелерге сай дұрыс құрылымдаумен қатар, мақсатқа бағытталған коммуникативтік қарым-қатынас үшін түрлі жағдайларда қолданылатын тілдік принциптерді пайдаланып, пікірлерді дәлелді жеткізе білуі маңызды болып табылады. Сондықтан, жоғары сынып оқушыларының прагматикалық құзыреттілігін қалыптастыру қажеттігін айқындау және оны қалыптастыру әдістерін ұсыну бүгінгі күндегі өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Зерттеудің маңыздылығы: оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін қалыптастыру тәсілдерін зерттеу мәселесін шешу оқыту теориясының дамуына қосылған үлес болып табылады. Зерттеудің теориялық маңыздылығы жеке тұлғада қалыптасатын жетекші іс-әрекет әдістері негізінде прагматикалық құзыреттіліктің құрамын теориялық және әдістемелік тұрғыдан негіздеуде, мектеп оқушыларының прагматикалық құзыреттілігін қалыптастыру әдістерінің ұсынылуында, сондай-ақ практикалық маңыздылығы әзірленген материалдардың болашақта жалпы білім беретін мектептің оқыту процесінде пайдалану мүмкіндігінде болып табылады.

Зерттеу материалдары мен әдістері. «Прагматика» ұғымының өзі мен жеке тұлғаның прагматикалық құзыреттілігі туралы әртүрлі түсіндірмелер бар. Прагматика термині туралы кеңірек түсіндірмелерді талдасақ:

«Прагматика – тілді қолданатындарға байланысты зерттейтін ғылым» (Stalnaker 1972);

Прагматика – «контексттегі тіл туралы ғылым немесе басқаша түрде тілдің құбылыс ретіндегі контекстік туралы ғылым» (Паррет 1974,1980);

Прагматика – «сөйлеу жағдаяттарына қатысты мағынаны зерттейтін ғылым». (Leech 1983);

«Прагматика – тілдік формалар (объектілер) мен сол формаларды пайдаланушылар арасындағы қарым-қатынасты зерттейтін ғылым» (Yule 1996);

Прагматика – сөйлеушінің дітін орындату үшін тілдік формалардың ішіндегі сол тыңдап тұрған адамға қатысын таңдап алу процесі (Кенжеқанова Қ., 2015).

Енді, прагматикалық құзыреттілік ұғымына тоқталатын болсақ, ол прагматикалық тілдік құзыреттілік және коммуникативті прагматикалық құзыреттілік болып екіге бөлінеді [4]. Прагматикалық тілдік құзыреттілік грамматикалық құзыреттілікке негізделген. Ол айтылымның ситуациялық өзектілігін, әлеуметтік-мәдени контекстін, менталитетін, сөйлеушілердің жасын, білімі мен әлеуметтік жағдайын, сөйлеу конвенцияларының орындылығын ескере отырып, сөйлеу әрекеттерін барабар түсіндіруді қамтамасыз етеді. Коммуникативтік прагматикалық құзыреттілік – тілдік, пәндік, лингвистикалық, прагматикалық құзыреттіліктерді қамтитын бірнеше компоненттерден тұратын табиғи қарым-қатынас немесе арнайы ұйымдастырылған оқыту процесінде алынған тұлғаның ерекше сапасы. Прагматикалық құзыреттілік өзара әрекеттесу схемаларына сәйкесінше белгілі бір функционалдық мақсаттарға арналған тілдік құралдарды (іске асыру коммуникативтік қызметтері, сөйлеу әрекеттерінің генерациясы) қолдану қабілетін болжайды. Ол мыналарды қамтиды: 1) дискурсивті құзыреттілік (мәлімдемелер құрастыру, оларды мәтінде біріктіру ережелері туралы білімі); 2) функционалдық құзыреттілік (әртүрлі коммуникативті функцияларды орындауға арналған мәлімдемелер қолдану іскерлігі); 3) сөйлеуді схемалық тұрғыда құрастыру құзыреттілігі. Сонымен қатар тақырыпты, белгілі жаңа ақпаратты, қарым-қатынас стилі мен регистрін, әңгімелесушіге әсер етуді және т.б. ескере отырып, сөйлемдерді біртұтас мәтінге біріктіру қабілеті кіреді. Сондай-ақ, сөйлеу жағдаяттарына бейімделу дәрежесі, диалогты жүргізе білу, мәлімдеме тақырыбының дамуы, мәлімдеменің тұтастығы мен үйлесімділігі аспектілерін де қамтитындығын бақылауға болады [4].

Зерттеудің әдіснамалық негіздерін құзыреттілік, прагматикалық құзыреттіліктің әлеуметтік детерминизмі, тұлғаның прагматикалық құзыреттілігінің мәні туралы философиялық идеяларды білдіреді; *Зерттеудің әдістеріне* тоқталсақ, жүйелік, мәдени, аксиологиялық, контекстік және құзыреттілікке негізделген тәсілдерден құралды; зерттеу мәселесі бойынша әдебиеттерді зерделеу және талдау, ақыл-ой және логикалық әдістер қамтылады.

Талқылаулар мен нәтижелер. Прагматикалық құзыреттілікті дамытуды оқытудың мазмұнына қарай негіздеу отандық (А.Е. Саденова, А.А. Жайтапова және т.б. [5-6]), жақын шетелдік зерттеушілердің (Ю.Д. Апрусян, Н.Д. Арутюнова, Е.И. Беляева, Г.В. Колшанский, А.В. Падучева [7-8]) және алыс шетелдік зерттеушілердің де (С.Моиранд, D.H. Hymes, L.F. Bachman, A.S. Palmer [9-11]) назарынан тыс қалмаған. Прагматикалық құзыреттілікті қалыптастыру көрсеткіштері де бірнеше ғалымдардың (В.В. Бужинский, Л.В. Величкова, С.В. Павлов, Дж.Д. Браун, А.Д. Коэн және т.б. [12-14]) еңбектерінен көрініс тапқан.

Біріншіден, аталған зерттеушілер оқыту процесінде прагматикалық құзыреттілікті дамыту үшін жоғарыда аталған екі тәсілді де біріктіру қажет деген пікірде. Себебі, прагматикалық құзыреттілік мәдениетаралық диалогтың қазіргі заманғы жағдайында өзекті болып табылатыны сөзсіз, өйткені ол сөйлеуші мен тыңдаушыға мәлімдеменің ситуациялық өзектілігін, әлеуметтік-мәдени контекстті, менталитетті, жасты ескере отырып, сөйлеушілердің білімі мен әлеуметтік жағдайы, сөйлеу шартының өзектілігі мен орындылығы сөйлеу әрекеттерін барабар түсіндіруге көмектеседі.

Екіншіден, прагматикалық құзыреттілік деңгейінде, сапалы коммуникациялық қарым-қатынасты және ойды жеткілікті жеткізу үшін оның айтылуын, грамматикасы мен сөздік қорын білу жеткіліксіз, міндетті түрде тілдік қатынас ережелерін және мәлімдеменің көп деңгейлілігін ескеру міндетті. Қолданылатын сөздердің (сөздіктерде көрініс тапқан) тура және ауыспалы мағыналары мен сөздердің контекстік мағынасын, яғни сөйлеушінің осы сөздер арқылы айтқысы келетін мағыналарын ажырата білу керек. Егер прагматикалық құзыреттілік қалыптасуына мән берілмесе, онда оқушылар белгілі бір қарым-қатынас жағдайында қателіктер жіберуі мүмкін. Сөйлеушілерге немесе жазушыларға өз ойын дәл жеткізе алмау прагматикалық қателіктерге әкеледі. Тіл маманы Цянь Хэ Цзыжанның пікірінше, сөйлеу коммуникациясында дұрыс тілдік форма қолданылса да, бірақ коммуникативті жағдаятқа сәйкес келмейтін, әңгімелесушінің лингвистикалық мәдени әдетін бұзса, қандай да бір прагматикалық қателер болуы мүмкін деп есептейді [15]. Ғалымның тұжырымынан прагматикалық құзыреттіліктің төмен деңгейі коммуникацияның сәтсіздігіне әкелуі мүмкін. ХХІ ғасырда оқыту моделі оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін ерекше дамыту тұрғысынан қайта құруды қажет етеді. Олай болса, прагматикалық құзыреттілікті дамыту үшін айтылымды, сөздердің мағынасын, сөйлем құру ережелерін есте сақтау жеткіліксіз, мәдениетаралық тиімді қарым-қатынасқа қол жеткізу үшін бұл формаларды қалай дұрыс пайдалану керектігін (қандай коммуникативті жағдайда) түсіну маңызды.

Үшіншіден, еңбектерді талқылау нәтижесінде тұлғаның прагматикалық құзыреттілігінің бір аспектісін құрайтын бірқатар іскерліктерді бөліп көрсетуге болады: 1) қарым-қатынастың мақсат-тары мен міндеттерін тұжырымдау; 2) қарым-қатынас мәнін талдау, талқылауды ұйымдастыру; 3) қарым-қатынасты басқару, оны реттеу; 4) коммуникативтік мақсаттарға жету үшін құралдарды пайдалану; 5) таңдалған стратегияны іске асыру үшін түрлі тактикалар мен тәсілдерді пайдалану; 6) әңгіме, іскерлік әңгіме, дау, пікірталас, пікірсайыс, диалог, дебат, жарыссөз, диспут, іскерлік кеңес, келіссөздер жүргізу; 7) дәлелдеу және негіздеу, дәйектеу, теріске шығару, баға беру; 8) басқа сөзбен жеткізу, тезис жасау, дефинициялау, қорытындылау, номинализация, вербализация, авторизация дағдыларын меңгеру; 9) ауызша ақпаратты жазбаша, таңбалы және сөздік ақпаратқа және керісінше ауыстыру; 10) іскерлік сөйлеудің негізгі жанрларын (іскерлік хат, факс хабарламасы, келісімшарт, телефон арқылы сөйлесу, іскерлік әңгімелесу, келіссөздер, кеңестер) меңгеру; 11) сөз техникасын меңгеру.

Аталған іскерліктерді басшылыққа ала отырып, жоғарыда келтірілген зерттеу жұмыстарды теориялық талдау негізінде мотивациялық, мазмұндық, іс-әрекеттік компоненттер негізіндегі оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін қалыптастырудың көрсеткіштері мен өлшемдері анықталды (Кесте 1).

Кесте 1. Оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін қалыптастыру көрсеткіштері мен өлшемдері

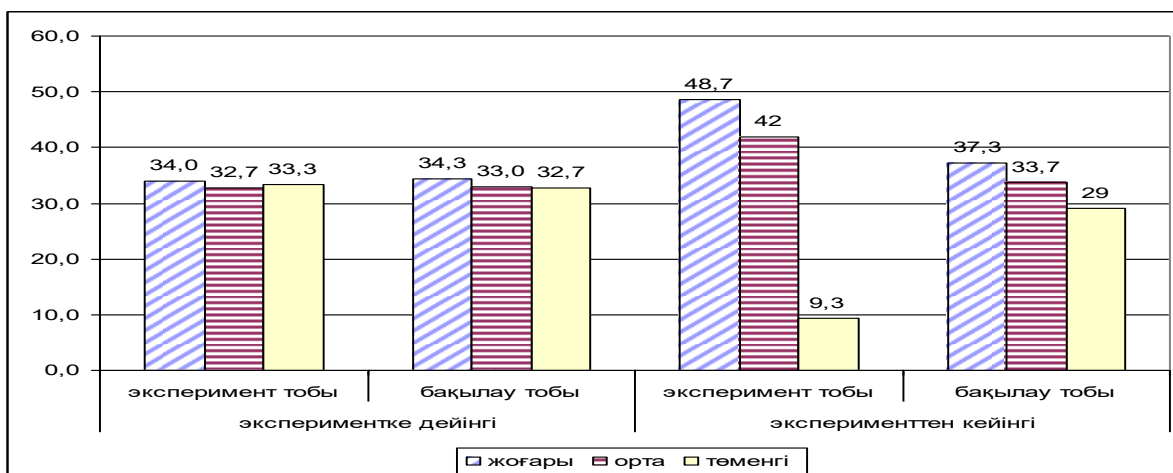
Компоненттер	Өлшемдері	Көрсеткіштері
Мотивациялық	мәтіндермен жұмыс істеу, диалог жүргізу	– мәтіндермен жұмыс жасауға, диалог жүргізуге, әдепті сөйлеуге қызығуы;

	және сөйлей білу тәсілдерін меңгеруге қатынасы	– мәтіндерді құрылымдауды, сапалы диалог жүргізуді, сөйлеуді түрлі іс-әрекетінде қолдануға қажеттілігі; – мәтіндермен жұмыс жасау, диалог жүргізу, әдепті сөйлеуді ұйымдастыруға түрткісі.
Мазмұндық	мәтіндермен жұмыс істеу, диалог жүргізу және сөйлей білу тәсілдері туралы теориялық білімдердің толықтығы	-дикурс туралы теориялық, әдістемелік және технологиялық түсінігі; – түрлі іс-әрекетінде мәтінді құрылымдауды қолдану тәсілдері туралы білімі; – адамның әлеуметтік деңгейін, жасы ерекшелігін ескеріп әңгімелесушіге әсер ете білуі;
Іс-әрекеттік	мәтіндермен жұмыс істеу, диалог жүргізу және сөйлей білу мүмкіндіктерін қолдану біліктілігі;	- мәтіндерді сапалы құрылымдап, жұмыс жасау біліктілігі; - диалог жүргізу біліктілігі; - адамның әлеуметтік деңгейін, жасы ерекшелігін ескеріп сөйлеу арқылы дикурс құрастыра білу біліктілігі.

Енді, оқушының прагматикалық құзіреттілігін қалыптастыруды қалай ұйымдастыру керек деген мәселе туындайды. Осы мақсатта №66 жалпы білім беретін мектепте эксперимент жұмыстары жүргізілді. Эксперименттік топқа 57 оқушы қатысты, 28 оқушы эксперименттік топқа, 29 оқушы бақылау тобында болды.

Мектептегі білім беру саласының айналасында біз аудиториялық (сыныптық) және мектептен тыс сабақтар арқылы әртүрлі деңгейде тәжірибелік оқыту жүйесін құрдық. Оқушылардың (сыныптан тыс) жұмысы, олардың жеке және топтық іс-әрекеті ұйымдастырылды. Сабақта қарқынды оқудың практикалық бағыттылығы негізінен оқушылар үшін өзекті болып табылатын жаттығу материалдарын таңдау, коммуникативті тәсіл, тілдік ортада прагматикалық құзыреттілікті дамытумен анықталады. Оқушылар қосымша оқуға арналған бірлестіктерге қатысуға шақырылады. Сонымен қатар, оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін жетілдіруге мүмкіндік беретін сыныптан тыс түрлі іс-шараларды ұйымдастыру жоспарланды. Бұл оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін жан-жақты дамыту үшін үлкен маңызға ие. Эксперимент нәтижесінде тыңдаушы-оқушының оқушы-белсенді сөйлеушіге айналуы керек. Осыған байланысты интерактивті әдістерді жүзеге асырудың ең оңтайлы түрі ынтымақтастық пен тұлғааралық қарым-қатынас дағдылары қалыптасатын шағын топтардағы жұмыс болып табылады.

Эксперимент тобындағы оқушылар сыныптан тыс шағын топтарға қатыстырылды және негізгі бөлімде қолданылған бірқатар іскерліктерге басымдылық берілді. Бақылау тобындағы оқушылардың сабақ барысындағы прагматикалық құзыреттілік деңгейі бақыланды. Бақылау нәтижесі 1-суретте берілді.

Сурет 1. Оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін қалыптасу деңгейінің салыстырмалы көрсеткіші

Эксперимент нәтижесі оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін қалыптастырудағы сыныптан тыс бірлестіктерінің жұмысының тиімділігін көрсетті. Бұл нәтижелер оқушылардың қарым-қатынастың мақсаттары мен міндеттерін тұжырымдауында, қарым-қатынас мәнін талдау, талқылауды ұйымдастыруында, қарым-қатынасты басқару, оны реттеуінде, коммуникативтік мақсаттарға жету үшін құралдарды пайдалануында, таңдалған стратегияны іске асыру үшін түрлі тактикалар мен тәсілдерді пайдалануында, әңгіме, іскерлік әңгіме, дау, пікірталас, пікірсайыс, диалог, дебат, жарыс-сөз, диспут, іскерлік кеңес, келіссөздер жүргізу барысында, дәлелдей білуінде, баға беруінде, басқа сөзбен жеткізу барысында, ауызша ақпаратты жазбаша, таңбалы және сөздік ақпаратқа және керісінше ауыстыру жағдайларына, іскерлік сөйлеудің негізгі жанларын (іскерлік хат, факс хабарламасы, келісімшарт, телефон арқылы сөйлесу, іскерлік әңгімелесу, келіссөздер, кеңестер) меңгеру барысына бағытталған интерактивті тапсырмаларды орындау кезінде көрініс тапты. Мысалы, ауызша немесе жазба мәтін құрау барысында, бірінші кезекте осы прагматика ескерілді. Бір ғана *есікті жан* деген мәтінге қимылды орындату үшін оқушы неше түрлі форманы қолданды, оның біреуі үлкен кісіге арналған, біреуі жас балаға арналған, біреуі сол үлкен кісінің ішінде өзі еркелеп, өзімсінетін адамға арналған, біреуі жаңа көрген адамға арналған, біреуі мәртебесі өзінен жоғары адамға арналған, сөйтіп-сөйтіп кете береді. Оқушының прагматикалық құзыреттілік деңгейінің артқандығын ауызша сөйлеп тұрғанда немесе жазу барасындағы мәтінді құрылымдаудағы әр адамның әлеуметтік дәрежесіне, жасына т.б. жоғарыда аталған көрсеткіштерге байланысты сөз саптауынан байқалды. Сонымен қатар, пікірталастарға, келіссөздерге қатысу барысында: оқушыда өзінің берілмейтінін білдіру сәті, жағымсыз жағдайлардан сәтті шыға білуі; мәселенің қиындығына байланысты жасалу жобаларын және алдын ала бағдарламаларын жасай білуі; талқыланатын мәселені нақты білуінің маңыздылығын сезінуі; өзіне дискуссия, дау туғызады деген сұрақтардың, компромистік жоғары және төмен деңгейін анықтай білуіндегі мәтіндерді құрылымдауындағы артықшылықтар тіркелді.

Қорытынды. Қорыта келе, оқыту барысында оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін қалыптастыру және одан әрі дамытуға мұғалімдердің назарын аудару қажет. Бұл оқушылардың қарым-қатынаста кездесетін мәселелерін шешудің бірден-бір жолы болып саналады.

Прагматикалық құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған сыныптан тыс жұмыстарды дамыту оқыту іс-әрекетін, оқушылардың арнайы білімдерін кеңейтеді, оқушылардың күрделі тілдік дағдыларын қалыптастырады, сонымен қатар оқушылардың гуманитарлық қабілеттерін арттырады. Оқушылардың прагматикалық құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған сыныптан тыс бірлестіктерді құру кезінде біз келесі принциптерге назар аударуымыз керектігін ескеру керек: 1) оқушылардың сабақта алған білімдерін сабақтан тыс жұмыстармен ұштастыру болғандықтан, сабақта алған білімін бос уақытында сөз техникасының практикалық қызметімен ұштастыру мақсатында сыныптан тыс бірлестіктерді құруы оқушыларда прагматикалық құзыреттілікті қалыптастырудың тиімді әдісі болып табылады; 2) бірлестіктердің қызметіне қызығушылық оқушылардың бірнеше тілді меңгеруге

деген күшті құштарлығын оятуы, оларды басқа сабақтарды да белсенді оқуға ынталандыруы мүмкін; 3) бірлестіктердің қызметіне басқа оқушыларды тартатын оқушыларды тәрбиелеу қажет. Сонымен қатар, әртүрлі типтегі бірлестіктер әлсіз оқушыларды қосуға назар аударуы керек, 4) оқытудың ережелері мен режимін белгілеу қажет. Әр жылдың соңында мектептегі барлық бірлестік оқушыларының прагматикалық құзыреттілік тұрғысынан тілдік нормаларды меңгеру деңгейі бағаланып, үлгермегендерімен жұмыс жасалуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Balconi M. және Amenta S., «Прагматикадан нейропрагматикаға дейін», Springer, 2010.*
2. *Thomas, J. Meaning in interaction: An introduction to pragmatics / J. Thomas. – London: Longman, 1995. – 224 p*
3. *Leech, G. Principles of Pragmatics / G. Leech. – London; N.Y.: Longman, 1983. – 273 p.*
4. *Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). — М.: Издательство ИКАР. Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. 2009.*
4. *Саденова А.Е. Уровневое развитие диалогового дискурса при усвоении второго языка. Известия Вузов, 2009, № 7.*
5. *Жайтапова А.А., Картабаева А.А. Шетел тілін оқытудағы кәсіби бағытталған дискурсивті құзыреттілік. Оқу-әдістемелік құрал. – Алматы, 2021. – 248 б.*
6. *Кожухова, И.В. Интеррогативные косвенные речевые акты: реализация коммуникативной неимпозитивности (на материале английского и русского языков): монография. – Челябинск: РЕКПОЛ, 2012. – 144 с.*
7. *Арутюнова Н.Д., Беляева Е.И., Немного о прагматических ошибках вдохновения для преподавания иностранных языков. Переводиностранных языков, 2015(1).*
8. *Колшанский Г.В., А.В. Падучева. К проблеме соотношения семантики и прагматики: окказионализмы как прагма-семантические конверсивы.*
9. *Richards, J. C. The Language Teaching Matrix / J. C. Richards. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 185 p.*
10. *Barron A. Acquisition in Interlanguage Pragmatics / A. Barron. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2001. – 358 pp.*
11. *Kasper G. Interlanguage Pragmatics / G. Kasper, R. Blum-Kulka. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 205 pp.*
12. *Павлова, С. В. Использование диалоговой концепции Бахтина для формирования иноязычной прагматической компетенции / С.В. Павлова // Электронный науч. журн. Курского государственного университета. – 2006. – № 2. – URL: <http://scientific-notes.ru/pdf/st13.pdf>.*
13. *Колтунова М.В. Конвенции как прагматический фактор диалогического общения. /Вопросы языкознания. 2004. -№6.*
14. *Bou-Franch, P. Teaching linguistic politeness: A methodological proposal. IRAL : international review of applied linguistics in language teaching / P. Bou-Franch, P. Garcés-Conejos. – Heidelberg: Julius Groos Verlag, 2003. – P. 1– 24.*
15. *Хэ Цзыжань. Общая характеристика прагматики. – Чанша: Изд-во образования В Хунань, 1998.*

References

1. *M. Balconi zhane S. Amenta (2010) «Pragmatikadan nejropragmatikaga dejin» ["From pragmatics to neuropragmatics"] Springer. (in Kazakh)*
2. *Thomas, J. Meaning in interaction: An introduction to pragmatics / J. Thomas. – London: Longman, 1995. – 224 p.*
3. *Leech, G. Principles of Pragmatics / G. Leech. – London; N. Y.: Longman, 1983. – 273 p.*
4. *Sadenova A.E. (2009) Urovnevoe razvitie dialogovogo diskursa pri usvoenii vtorogo jazyka. [Level-based development of dialogic discourse when learning a second language]. Izvestija Vuzov, № 7. (in Russian).*
5. *Zhajtapova A.A., Kartabaeva A.A. (2021) Shetel tilin oqytudagy kasibi bagyttalghan diskursivti*

quzyrettilik [Professionally oriented discursive competence in teaching a foreign language]. Oqu-adistemelik qural. Almaty. – 248 b. (in Kazakh)

6. Kozhuhova, I. V. (2012) *Interrogativnye kosvennye rechevye akty: realizacija kommunikativnoj neimpozitivnosti (na materiale anglijskogo i russkogo jazykov): monografija* [Interrogative indirect speech acts: the realization of communicative non-positivity (based on the material of English and Russian languages): monograph]. – Cheljabinsk: REKPOL, – 144 s. (in Russian)

7. N.D.Arutjunova, E.I. Beljaeva. (2015) *Nemnogo o pragmaticheskikh oshibkah vdohnovenija dlja prepodavaniya inostrannyh jazykov*[A little bit about the pragmatic mistakes of inspiration for teaching foreign languages]. *Perevod inostrannyh jazykov.* (in Russian)

8. G.V. Kolshanskij, A.A.V. Paducheva. *K probleme sootnosheniya semantiki i pragmatiki: okkazionalizmu kak pragma-semanticheskie konversivy* [On the problem of the correlation of semantics and pragmatics: occasionalisms as pragma-semantic converses]. (in Russian)

9. Richards, J. C. *The Language Teaching Matrix* / J. C. Richards. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 185 p.

10. Barron A. *Acquisition in Interlanguage Pragmatics* / A. Barron. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing, 2001. – 358 pp.

11. Kasper G. *Interlanguage Pragmatics* / G. Kasper, R. Blum-Kulka. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 205 pp.

12. Pavlova, S. V. (2006) *Ispol'zovanie dialogovoj koncepcii Bahtina dlja formirovaniya inojazychnoj pragmaticheskoy kompetencii* [The use of Bakhtin's dialogical concept for the formation of foreign-language pragmatic competence]. *Jelektronnyj nauch. zhurn. Kurskogo gosudarstvennogo universiteta.* – № 2. – URL: <http://scientific-notes.ru/pdf/st13.pdf>. (in Russian)

13. Koltunova M.V. (2004) *Konvencii kak pragmaticheskij faktor dialogicheskogo obshhenija*[Conventions as a pragmatic factor of dialogical communication]. *Voprosy jazykoznanija.* -№6. (in Russian)

14. Bou-Franch, P. *Teaching linguistic politeness :A methodological proposal.* *IRAL : international review of applied linguistics in language teaching* / P. Bou-Franch, P. Garcés-Conejos. – Heidelberg: Julius Groos Verlag, 2003. – P. 1– 24.

15. Hje Czyzhan' (1998) *Obshhaja harakteristika pragmatiki*[General characteristics of pragmatics]. – Chansha : *Izd-vo obrazovaniya V Hunan'*. (in Chinese)

МРНТИ 14.01.21

<https://doi.org/10.51889/2021-4.1728-5496.25>

Г.Н. Клычняязова^{1*}

¹Г.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
Талдықорған қаласы, Қазақстан Республикасы

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Мақалада оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастырудың факторы ретінде мәтінмен жұмыс істеу қарастырылады. Қазақстан оқушыларының PISA нәтижелері талданып, функционалдық сауаттылығын арттырудағы мәтінмен жұмыстың ролін арттырудың маңыздылығы келтіріледі. Жалпы, «Сауаттылық», «Функционалды сауаттылық» ұғымдарына берілген анықтама-ларға талдау жасалынған. Мәтінмен жұмыс арқылы функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда келесі бірнеше негізгі сауаттылық түрлеріне басымдылық беруіміз керектігі келтірілген. Олар біріншіден коммуникативтік сауаттылық, сөйлеу әрекетінің барлық түрлерінде еркін сөйлеуді болжау; басқа біреудің ауызша және жазбаша сөзін барабар түсіну қабілеті; өз ойларын ауызша және